

ULOMCI IZ GOSPODARSKOG ŽIVOTA MUČKOG PODRUČJA U XIX. STOLJEĆU

ŠIME PERIČIĆ
Zavod za povijesne znanosti
HAZU u Zadru

UDK: 949.713:338.1 Muć
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 1991-23-10

U ovom radu autor daje ulomački prikaz gospodarskog života mućkog područja u XIX. stoljeću, koje je tada tvorilo jedan upravni nukleus. Upravo činjenica da se o gospodarskim prilikama toga područja u promatranom razdoblju ne zna ništa navelo je autora da na temelju sačuvanih i dostupnih vrela pokuša javnosti i znanosti podastrijeti nešto podataka o zemljoradnji i stočarstvu, dvjema temeljnim gospodarskim granama tamošnjeg pučanstva. K tomu, dao je samo naslutiti značenje vodeničarstva i eksploatacije mramora za ovdašnje stanovništvo.

Područjem Muća ovdje se podrazumijeva onaj prostor što se smjestio između planina Svilaje, Moseća, Pliševice, Visoke i Kozjaka, kako je to navedeno u jednom izvoru iz kraja prošlog stoljeća.¹ U promatranom razdoblju je ono tvorilo jedan upravni nukleus, pa i stoga možemo govoriti o tom području kao jednoj cjelini.

Malo se zna ili se ništa ne zna o gospodarskim prilikama toga područja u prošlosti uopće, pa i u prošlom stoljeću. Stoga je bilo potrebno taj problem proučiti i rezultate podastrijeti javnosti i znanosti. Ovdje se kani nešto reći o tim prilikama u XIX. stoljeću, kako su to uvjetovali sačuvani i dostupni arhivski izvori. U tu svrhu je konzultirana izvorna građa u Historijskom arhivu u Zadru i relevantni tiskani izvori i škrta literatura. Zapravo je ovdje riječ o prvobitnoj proizvodnji, točnije poljodjelstvu i stočarstvu ovdašnjeg pučanstva, koje je tada uglavnom tim djelatnostima pribavljalo sredstva za život. Tek ponešto će biti govora i o nekim drugim gospodarskim granama koje su tada bile ovdje zastupljene.

I.

1. Prije svega treba nešto reći o površini toga područja i o broju žitelja koji su tamo obitavali u promatranom razdoblju. Naime, kroz veći dio ovog doba je Muć Donji bio upravnim središtem čitavog područja. Njega je tvorilo uglavnom šesnaest naselja; pored spomenutog Muća to su još bili Muć Gornji,

1 Historijski arhiv u Zadru (=HAZd), Spisi Registrature namjesništva, 1882, VIII/3 A, br. 256/9170/

Bračević, Broćonac, Crivac, Gizdavac, Milešine, Neorić, Postinje Donje i Gornje, Ogorje Donje i Gornje, Pribude, Prugovo, Ramljane i Sutina.

To je područje zapremalo oko 236 km² ukupne površine. To je najvećim dijelom bilo brdovito područje, a između brda su smještena kraška polja. Tim prostorom, reklo bi se, dominira Mućko polje, dugo petnaestak, a široko oko dva kilometra, koje se prostire od Postinja do Sutine. To je ujedno tada bio najljepši dio toga kraja, lijepa i plodna dolina,² koja je na žalost, bila često pustošena od nabujalih voda mnogih potoka koji ju presijecaju, pošto sve do potkraj prošlog stoljeća nisu bili uređeni.

Na tom području je u to doba obitavalo sedam - osam tisuća stanovnika, što znači da je na jednom kilometru kvadratnom živjelo 25-30 duša, što je bila jako mala gustoća, ispod pokrajinskog prosjeka. Nekoliko podataka pokazuje dinamiku kretanja življa na tom području, pa zato donosimo malu tabelu:³

godina	broj žitelja
1825	5.073
1830	6.468
1840	6.418
1851	6.565
1857	6.615
1869	7.066
1880	7.341
1890	7.912

Iz ovoga se vidi da je broj žitelja tog područja u promatranom razdoblju stalno varirao, ali je isto tako pokazivao tendenciju sporog porasta. Oscilacije broja žitelja su uzrokovala povremene kužne bolesti, oskudica i glad, koja je bila čest gost tamošnjeg pučanstva. Potrebno je naglasiti da je ovaj živalj bio isključivo seoski jer na ovom području nije bilo gradskog naselja. Prema tome je prirodno da se on bavi gotovo

isključivo prvobitnom proizvodnjom.

Tako je bilo kada se gleda ovo područje kao jedna populacijska cjelina. Kako je pak izgledalo kretanje žitelja pojedinih naselja unutar toga područja pokazat će nam sljedeća tabela, upotpunjana nešto mladim podacima:⁴

2 HAZd, Spisi obitelji Zanchi, svežanj V.

3 HAZd, Razni spisi namjesništva, svež. 21, br. 12125; Miscellanea, svež. I, pozicija A, list 13; poz. P, 1. 11-12; Valentino L a g o, *Memorie sulla Dalmazia*, vol. I, Mleci 1868, str. LII-LIII; Luigi M a s c h e k, *Manuale del regno di Dalmazia za 1873*, Zadar, str. 120; Statistički izvještaj o gospodarstvenim prilikama u okružju Trgovačke i obrtničke komore u Spljetu u godini 1890-1893, Split 1895, str. 18.

4 HAZd, Razni spisi namjesništva, svež. 21, br. 12125; Miscellanea, svež. I, poz. P, 1. 11-12; Mirko K o r e n č i ć, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971*, Zagreb 1979, str. 658-661.

naselje	1830	1847	1857	1869	1880	1890	1900
Bračević	275	324	537	502	507	521	578
Bročanac	310	507	379	471	414	447	487
Crivac	338	400	438	439	487	495	592
Gizdavac	202	266	263	250	250	261	303
Milešine	132	273	284	312	317	323	355
Muč Donji	2.493	822	793	638	768	558	918
Muč Gornji	357	446	355	572	614	718	759
Neorić	524	549	587	623	667	703	731
Ogorje Donje	247	371	361	502	328	362	423
Ogorje Gornje	236	434	579	516	512	605	718
Postinje Donje	265	316	289	261	266	254	263
Postinje Gornje	186	202	206	205	140	153	157
Pribude	218	307	227	279	284	319	354
Prugovo	275	567	575	506	638	710	799
Ramljane	381	381	452	461	483	454	553
Sutine	208	253	247	295	260	278	291

Predstavljeni podaci pokazuju ponekad doista velike oscilacije broja žitelja pojedinog sela. Premda ovdje ima nerazumljivih razlika u broju žitelja, kao npr. u Bročancu 1830. i 1847. godine, ipak je prisutan i vidljiv stalni porast pučanstva većine naselja. Zacijelo se radi o nekakvoj omaški učinjenoj pri popisu žitelja Muća Donjeg 1830. godine: možda je tom broju pridodan broj žitelja nekog obližnjeg naselja ili zaselka (možda Bročanca?). Kada se zbroje žitelji obadva Muća, onda se vidi da je to bilo jako nastanjeno naselje. Ta činjenica nije promakla ni suvremenicima: sredinom prošlog stoljeća Muć je bio jedno od najvećih sela u pokrajini.⁵ Krajem prošlog stoljeća je mućka općina zapremala 257,7 četvornih kilometara i brojila 31 stanovnika po km (Statistički izvještaj o gospodarstvenim... str. 19). Spomenut ćemo i to da je upravo tada ovdje obitelj brojila relativno mali broj članova, sedam - osam po obitelji,⁶ nekako kao i u ostalom dijelu pokrajine. Ne može se nikako kazati da se tu radilo o kućnim zadrugama.

2. *Poljodjelstvo*. Ovo je područje tada bilo slikovito, lijepo i ugodno. Njegovo tlo je bilo relativno plodno. Tamo dominira pomiješana ilovača, ali ima i pjeskulje. Međutim, i pored postojanja mnogih potoka nije bilo dovoljno žive vode. Bilo je uvijek dosta bunara i lokava, što nije pogodno za zemljoradnju. I ovakvo tlo je uvjetovalo bavljenje zemljoradnjom i stočarstvom, čime je bilo zaokupljeno gotovo čitavo ovdašnje pučanstvo.

5 Franz Petter, *Dalmatien in seinen verschiedenen Beziehungen*, Gotha 1857, sv. II, str. 79.

6 F. Petter, *n. dj.*, 6.

Ne raspoložemo starijim podacima o površinama i načinu korištenja zemljišta, nego se prvi odnose na treću četvrtinu prošlog stoljeća, te ih ovdje predstavljamo tabelarno:⁷ (u ha)

godina	ukupna površina	oranice i vrtovi	vinogradi	pašnjaci	šume
1858	19.730	2.425	4	16.754	557
1866	19.856	2.425	168	16.706	557

Iz ovih se podataka vidi da su površine korisnog zemljišta rasle jako sporo, odnosno da su se kategorije zemljišta doista sporo mijenjale. Jedino se na račun pašnjaka dobilo nešto zemljišta za uzgoj vinove loze, gotovo zanemarive površine. Odmah je uočljivo da nije bilo voćnjaka i livada. Tek kasnije su se ovdje počele saditi i uzgajati pojedine vrste voćaka. Glavninu ovdašnjih zemalja su zapremali pašnjaci, pogodni za uzgoj stoke sitna zuba.

Kako se vidi, oranica i vrtova je bilo dosta malo. K tomu, obrada zemlje je bila stvarno primitivna, pa je to bio osnovni uzrok činjenici da je ovo područje često oskudjevalo živežnim namirnicama. Naime, prinos žita je bio u srazmjeru s načinom kultiviranja zemlje. Tako je oko 1820. ovdje dobivamo prosječno oko 13.300 kvintala raznih žitarica, najviše kukuruza, ječma i pšenice.⁸ Sredinom prošlog stoljeća je bilo još slabije. Tada se ovdje dobivalo prosječno 7.900 kvintala žita, dok je za redovitu prehranu ovdašnjeg življa bilo potrebno oko 13.800 kvintala godišnje.⁹ Ljetina je najviše ovisila o padalinama: kada je kiša ugađala, ljetine su bile dvostruke, pa je onda bilo čak viškova.

Pšenica iz mučke doline je uživala dobar glas, pa je zato bila mnogo tražena na splitskom tržištu.¹⁰ Svećenik Mihovil Granić je oko 1875. tamo uveo dvije nove vrste pšenice koje su odlično uspijevale: to su bile gigantska i odeska pšenica. Kasnije su ljetine bile jako slabe. Najgora je bila 1881. god. kada je ovdašnje pučanstvo skoro "od gladi ginulo",¹¹ te je bila potrebna velika pomoć

7 HAZd, Spisi Registrature namjesništva, 1859, VIII/3 A, br. 6562; 1867, VIII/3 A, br. 25/6306, 1135/

8 HAZd, Miscellanea, svež. V, poz. A, 1. 41; Hrvoje M o r o v i ć, *Izviještaj poglavara E. Rebe o prilikama u splitskom okrugu u godini 1822*, Izdanje Historijskog arhiva u Splitu, sv. IX, Split 1977. str. 169.

9 Benedikta Z e l i ć - B u ć a n, Privredne prilike u splitskom okrugu pedesetih godina XIX stoljeća, *Arhivski vjesnik*, XIX-XX, Zagreb 1976-1977, tabela III; HAZd, Spisi Registrature namjesništva, 1859, VIII/3 A, br. 6562; 1865, VIII/3 A, br. 24/1028/; 1867, VIII/3 A, br. 25/1135, 6306/

10 L. Masček, *n. dj.*, 162.

11 HAZd, Spisi Registrature, 1882, VIII/3 A, br. 256/9170/

vlasti da se ono održi u životu. Ipak, u zadnjem desetljeću se u mučkoj općini proizvodilo godišnje 12.200 do 18.000 kvintala raznog žita, od čega gotovo 3/4 kukuruza.¹² To još uvijek nije zadovoljavalo potrebe ovdašnjeg življa.

Nedostatak žita se nastojalo nadoknaditi uzgojem krumpira. Naime, to je područje bilo osobito pogodno za uzgoj te kulture, koja je sve do početka tzv. druge austrijske uprave ovdje ostala gotovo nepoznata. Nastojanjem posjednika Sebastijana Cambija počeo se ovdje uzgajati krumpir vrlo uspješno. Tako je 1823. bilo zasađeno dvadesetak kvintala sjemenskog krumpira, a dobiveno čak 360 kvintala.¹³ Nešto kasnije se ovdje počelo uzgajati crveni i bijeli luk i kupus. Tijekom šestog desetljeća se ovdje dobivalo prosječno 200 q krumpira, 250 q luka i nešto malo kupusa.¹⁴ Bilo je pak i izuzetno dobrih prinosa tih kultura: tako je 1864. ovdje dobiveno 1400 q krumpira, 2.800 q luka i prilična količina kupusa.¹⁵ Tada i u takvim slučajevima je ovaj urod nadmašio potrebe pučanstva, pa su viškovi prodavani. Potkraj prošlog stoljeća ovdje je dobivano prosječno godišnje oko 3.000 kvintala krumpira, oko 4.000 q kupusa i 400 q repe.¹⁶ Suvremene statistike ne pokazuju količine uroda luka koji se svakako ovdje i tada uzgajao. No upravo tada, točnije 1891., ovdje se počinje uzgajati duhan: na površini od nekoliko hektara se dobivalo oko 5.000 kg te industrijske biljke.¹⁷ Prosječan prinos je bio prilično velik, pa je to donosilo stanovitu količinu novaca ovdašnjem pučanstvu.

Vinarstvo je ovdje dugo bilo nepoznato. Začudo, tek sredinom prošlog stoljeća se nešto više počinje uzgajati vinova loza. Ona se najviše uzgajala u južnom dijelu mučke doline, te nešto malo u Crivcu i Bročancu. Tamošnje vino se zvalo hrvaština. Dakako, proizvodnja nije bila dostatna potrebama ovdašnjeg pučanstva. Naime, oko 1820. se dobivalo samo 30-tak barila vina godišnje, što je količinski bilo najmanje u splitskom okružju.¹⁸ Ni poznijih desetljeća nije bilo mnogo bolje. Tada su još uvijek ovdje bile lozom zasađene male površine zemlje. Na oko 160 ha vinove loze je 1866., inače rodne godine, dobiveno samo oko 1.000 hl vina;¹⁹ to je zacijelo predstavljalo rekordni prinos toga razdoblja. Neki kasniji izvještaji uopće ne spominju ovdašnju proizvodnju vina što može značiti da berbe nekih godina uopće nije bilo, kao npr. 1881.

12 *Statistički izvještaj ...*, str. 62-63.

13 HAZd, Presidijalni spisi namjesništva, 1824, VII, br. 564/p, 566/p

14 HAZd, Spisi Registrature, 1859, VIII/3 A, br. 6562.

15 Isto, 1865, VIII/3 A, br. 24/1028/

16 *Statistički izvještaj ...*, str. 64-64.

17 Isto, 57.

18 HAZd, Miscellanea, svež. V, poz. A, 1. 41.

19 HAZd, Spisi Registrature, 1867, VIII/3 A, br. 25/6306/

godine. Potkraj prošlog stoljeća ovdje se dobivalo 2700 hl toga poljodjelskog proizvoda,²⁰ što još uvijek nije zadovoljavalo potrebe domaćeg pučanstva.

Voćarstvo ovdje nije bilo na osobitoj razini. Moglo bi se, štoviše, reći da dugo vremena nije gotovo ni postojalo. Istina, sadile su se smokve, bajame i neke druge voćke, ali samo za potrebe obitelji. Znademo da je 1866. ovdje dobiveno, ubrano oko 80 kvintala raznog voća,²¹ što je bilo doista malo, nedovoljno. Krajem prošlog stoljeća su neki ovdašnji seljaci pokušali uzgajati maslinu, što dotle nije bio slučaj; na tome je i ostalo. Tada su uzgajane najviše bajame, bosanske šljive i nešto jabuka,²² ali je njihov urod bio i tada malen, srazmjeran broju stabala, te nije dostajao potrebama ovdašnjeg življa.

Na obroncima Svilaje i Moseća je početkom 19. st. bilo dosta šuma koje su sačinjavali hrast, grab i bukva. One su najvećim dijelom pripadale eraru, pa stoga tretirane kao opće dobro.²³ Međutim, postojeće šume su eksploatirane neracionalno, te su ubrzo bile uništene. Na početku promatranog razdoblja ovdje je bilo oko 600, a 1858. god. samo 500 ha zemljišta pokrivenog šumom.²⁴ S vremenom su neka brda sasvim ogoljela. To je bio razlog da je 1875. započeto pošumljavanje tih površina. Tada su bile zasađene brojne sadnice šumskih stabala. Tada je najviše sadnica bilo posađeno na brdu Oltarnik kod Muća Donjeg.²⁵ Takva je praksa nastavljena i kasnije, zahvaljujući potpori Dalmatinske vlade, pa su do prvog svjetskog rata bile barem djelomično obnovljene uništene šume, najviše plemenitom vrbom. Ta se biljka onda rabila za izradu košara.

Prema nekima je stočarstvo predstavljalo osnovnu gospodarsku granu ovog područja u to doba. Naime, najveći broj ovdašnjeg pučanstva je živio od toga zanimanja, napose uzgoja koza. Tome je uveliko pogodovalo postojanje makijastih pašnjaka, gdje su ovce i koze nalazile obilatu hranu. Kako se kretao broj pojedine vrste stoke pokazuje sljedeća tabela:²⁶

20 *Statistički izvještaj ...*, str. 40.

21 HAZd, Spisi Registrature, 1867, VIII/3 A, br. 25/1135/

22 *Statistički izvještaj ...*, str. 66-67.

23 HAZd, Miscellanea, svež. V, poz. A. 1. 38-39.

24 HAZd, Spisi Registrature, 1859, VIII/3 A, br. 6562.

25 L. Maschek, n. dj., 162.

26 HAZd, Razni spisi namjesništva, svež. 21, br. 12125; svež. 25, br. 2151; B. Zelić - Bučan, n. dj., tab. IV; L. Maschek, n. dj. za 1872, str. 109.

vrst stoke	1830	1842	1852	1858	1864	1869	1893
konji	334	365	500	809	323	570	614
goveđa	1.670	1.701	1.740	3.369	3.582	2.064	1.874
mule	22	-	-	-	-	3	3
magarci	87	69	111	220	204	212	177
ovce	23.697	16.706	30.500	36.363	34.815	20.457	24.062
koze	17.224	17.652	27.800	11.190	6.304	3.653	1.862
svinje	205	520	640	927	1.186	575	719
ukupno	43.239	37.013	61.291	52.878	46.414	27.534	35.311

Ove brojke pokazuju da je najviše stoke tu bilo sredinom prošlog stoljeća. Nadalje, vidi se da je ovčarstvo bilo uvijek na prvom mjestu, osim 1842. kada je zabilježen veći broj koza nego ovaca. I ovce i koze su od sredine toga stoljeća bile sve malobrojnije; posebno drastično je to bilo kod koza. Broj krupne stoke, goveđa i svinja je do 1864. doživljavao blagi porast, a potom također počeo opadati. Prema tomu, ovdje je u promatranom razdoblju prevladavala stoka sitnog zuba, koja je pučanstvu pružala mlijeko, meso i vunu, sredstva za prehranu i izradu odjevnih predmeta i obuće.

Neorić i Ramljane su raspolagali najprostranijim pašnjacima u općini, pa je očekivati da će tamo biti i najviše stoke sitna zuba. Međutim, nije bilo tako. Najveći broj stoke, prema podacima iz 1830, uzgajao se u Ogorju Gornjem, Muću Gornjem i Bračeviću. Kasnije su neka druga sela uživala prednost u uzgoju ovaca i koza. Tako je 1830. najviše ovaca bilo u Neorići /4.083/ i Sutinama /2.009/. Slično je bilo i ostalih godina, kada su se u prvenstvu smjenjivala još neka sela. Kada se govori o ovom nije uziman u obzir broj žitelja dotičnog sela, što bi davalo još jasniju sliku stočarstva pojedinih naselja.

Promjenjiv broj stoke najviše su uzrokovali oskudica stočne hrane i velika studen, budući da u zimsko doba stoka nije imala dovoljno ispaše, a isto tako ni odgovarajuće sklonište. Tako je zimi 1858/1859. studen uzrokovala ugibanje velikog broja stoke. Sredinom prošlog stoljeća se ovdje dobivalo oko 4.000 kg sira i maslaca, te oko 6.000 kg vune godišnje.²⁷ Sljedećih godina je ta proizvodnja porasla; tako da je 1867. u mučkoj općini dobiveno 15.000 kg sira, 7.500 kg maslaca i čak 20.000 kg vune.²⁸ To je zacijelo predstavljalo stanovit rekord ove proizvodnje, jer je kasnije, kako pokazuju neke indicije, ona bila jako reducirana. Potrebno je kazati da je sva ta proizvodnja bila uglavnom konzumirana od ovdašnjeg življa, a da je samo rijetkih godina malo viškova prodavano na splitskom tržištu. Prema tome, ni tako dobri prirodni

27 HAZd, Spisi Registrature, 1859, VIII/3 A, br. 6562.

28 Isto, 1867, VIII/3 A, br. 25/1135/

uvjeti kakve je imalo ovo područje, nisu uvijek bili dovoljno iskorišteni, te ni ova grana narodnog gospodarstva nije bila uzdignuta na zavidniju razinu.

Kao i drugdje u pokrajini, i ovdje je postojalo pčelarstvo kao osobena grana sitnog stočarstva. Ono se ovdje počelo propagirati još u trećem desetljeću prošlog stoljeća, kada je doživjelo naročit polet. Tada je ovdje bilo nekoliko stotina košnica, dakako primitivne konstrukcije. Već tada se tu proizvodilo 1.770 oka meda i 690 oka voska.²⁹ Kasnije je ta proizvodnja jako varirala. U šestom desetljeću 19. st. se tamo proizvodilo godišnje oko 1.200 kg meda i 740 kg voska.³⁰ Međutim, nakon toga ovdje opada naglo broj košnica: od 300 košnica, koliko ih je bilo 1854,³¹ najviše u splitskom okružju, taj je broj 1869. spao na ciglih 86 košnica.³² Ni kasnija nastojanja na obnovi ovdašnjeg pčelarstva nisu uspjela popraviti zapušteno stanje. Slično je bilo i sa svilogojstvom: neko je doba ovdašnje pučanstvo sadilo murve i izvlačile male količine svilaca. Te su količine bile doista male, pa ih nije potrebno ni navoditi posebno. Kada je ubrzo spala cijena čahuricama na tržištu, ova je aktivnost bila tu sasvim dokinuta kao nekorisna.

II.

Potrebno je nešto kazati i o ovdašnjoj preradi toga doba, iako je ona tada bila doista u povojima. Naime, postojanje priličnog broja stoke zacijelo je uvjetovalo preradu njenih proizvoda u kućnoj radinosti, ako ne za prodaju, ono barem za vlastite potrebe. Zanata gotovo da i nije bilo, osim nekolicine kovača i zidara.

Postojanje ilovače dobre kakvoće je još na početku promatranog razdoblja uvjetovalo izradu običnog zemljanog posuđa za potrebe seoskih obitelji. Štoviše, nekako je u to doba postojala i djelovala radionica takvog posuđa u kojoj je bilo, barem sezonski, zaposleno nekoliko radnika.³³ Nije pak poznato točno dokle je ona djelovala, ali je izvještaj o preradi u splitskom okružju iz 1834. god. ne spominje. Nadalje, mineralni pijesak u Prugovu i Muću je smatran jednim od najboljih u Monarhiji. U Neoriću, Muću, Postinju i Bročancu su postojale bogate naslage lijepog i kvalitetnog mramora; onaj u Neoriću je bio žuto - crvene boje, pa stoga vrlo tražen. Neko su vrijeme ondje bile pravljene kamene ploče za izradu pločnika, stepanica i stupova.³⁴

29 Isto, *Miscellanea*, svež. V, poz. A, 1. 41.

30 Isto, *Spisi Registrature*, 1859, VIII/3 A, br. 6562.

31 B. Zelić - Bućan, *n. dj.*, tab. III.

32 L. Maschek, *n. dj.* za 1872, str. 109.

33 H. Morović, *n. dj.*, 188.

34 L. Maschek, *n. dj.* za 1876-1877, str. 163; C. V o j n o v i c h, *Cenni statistico - economici sul Circolo di Spalato*, Split 1865, str. 6.

Međutim, ovo prirodno dobro nije dovoljno eksploatirano u to doba. Tek na raskršću XIX. i XX st. je u Muću otvoren jedan kamenolom mramora odlične kakvoće, dakako inicijativom i ulaganjem privatnika, pojedinca. Odatle se snabdijevao Split građevnim kamenom, ta proizvođači predmeta od mramora, ukrasa i nadgrobni spomenika. Manje količine toga kamena su bile izvožene i po ostalom dijelu pokrajine.³⁵

Neki su ovdašnji potoci dulji period godine imali dovoljno tekuće vode, što je uvjetovalo izgradnju stanovitog broja mlinova. Zato je ovdašnji živalj mogao koristiti mlinarske usluge u neposrednoj blizini, te nije morao zbog toga odlaziti daleko i gubiti vrijeme. Izvori iz sredine prošlog stoljeća pokazuju da je tada u mučkoj općini bilo 29 mlinica za mljevenje žita i jedna sukna. Po naseljima su one bile raspoređene ovako: u Bračeviću ih je bilo 7, Muću Donjem 6, Ramljanima 5, Crivcu 3, u svakom Ogorju po dvije, u Sutinama 2 i Postinju Donjem jedna mlinica. Isto toliko je bilo i kamenih točkova.³⁶ U svakom od tih mlinova je bio zaposlen barem jedan čovjek, što znači da je tu zaradu nalazilo tridesetak ljudi. Kasnije je broj tih mlinica ovdje opadao, te ih više nije potrebno ni navoditi.

III.

Prema tomu, kroz promatrano razdoblje je pučanstvo mučkog područja priskrblijvalo sredstva za život gotovo isključivo prvobitnom proizvodnjom, točnije, zemljoradnjom i stočarstvom. Na žalost, primitivna obrada zemlje i vođenje stočarstva nisu uvijek osiguravali dovoljno živežnih namirnica ovom žvlju, pa je u takvim prilikama u pomoć priskakala vlast dodjelom hrane, novca ili organizacijom javnih poslova, kako bi se osigurali barem minimalni uvjeti opstanka. U rijetkim slučajevima obilatih ljetina su ovdašnji viškovi poljodjelskih proizvoda odvoženi u Split, tamo prodavani, a za dobiveni novac nabavljana potrebna hrana, odjeća, poljodjelski alat i drugo.

Prerada nije bila razvijena, osim činjenice da je ovdje bilo mnogo mlinova - vodenica. Tek na kraju prošlog stoljeća počinju se nešto više eksploatirati ovdašnje naslage lijepog i kvalitetnog mramora, ali ni to nije bilo od većeg značenja za ovdašnje stanovništvo.

35 HAZd, Spisi konzulata Kraljevine Italije u Zadru, svež. 47, poz. 11, br. 273.

36 HAZd, Spisi Pokrajinske financijske uprave, svež. 52, br. 9333.

Šime Peričić: FRAGMENTS FROM THE ECONOMIC LIFE OF MUĆ IN
THE 19th CENTURY

S u m m a r y

During the observed period the inhabitants of Muća obtained livelihood subsistence almost exclusively by agriculture and cattle-breeding. Unfortunately, primitive farming and cattle-breeding did not always procure enough food to this people. In rare cases of abundant crop the excess of agricultural products were sold in Split. Food processing was not developed here. Water milling as well as the attempts to exploit good quality marble at the end of last century are worth mentioning although that was not of greater importance for the people of this region.

(transl. by Helena Jakovljević Peričić)